

**Marko Stojanović, kustos
Etnografski muzej u Beogradu
Srbija i Crna Gora**

ETNOGRAFSKI MUZEJI I ZBIRKE – LINK MATICE I DIJASPORE

Istorijski procesi na teritoriji bivše SFRJ¹, tokom poslednje decenije XX veka, bili su pokrenuti previranjima kod pripadnika najširih društvenih zajednica u pojedinim republikama. Rezultate tih procesa danas uočavamo i sučeljavamo sa državotvornim, i posledično tome, socio-ekonomskim i kulturnim promenama koje su pratile proces priznavanja suverenih država – Slovenije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Makedonije, SR Jugoslavije². S obzirom da je u većini republika taj proces bio uzročno-posledično povezan i s ratnim dejstvima sukcesivno su se preseljavali delovi stanovništva iz ratom zahvaćenih područja, tačnije, silom prilika to stanovništvo je bilo prinuđeno da prihvati status izbeglica ili prognanika³. Dug period koji je prethodio međusobnom priznavanju novonastalih država i postepenoj normalizaciji odnosa, neminovno je ostavio traga na to stanovništvo s nerešenim pravnim i egzistencijalnim statusom. Iz ugla etnologa, meni se čini značajnim razmatrati potencijale koji bi potpomogli obnovu i učvršćenje identiteta tih grupa ljudi. U perspektivi, to znači da bi trebalo da bilo kakav rad na funkcionalnom osposobljavalju i njihovom ponovnom uključivanju u svakodnevne tokove, prati posebna psiho-kulturna nadgradnja. U tom procesu postaje značajna uloga institucija vezanih za kulturu, a naporima te vrste bi trebalo i da na istaknuto mesto bude pozicionirana etnologija kao nauka, muzeološka etnografija kao bitna komponenta naučnog i stručnog rada, i, sledstveno tome, agresivnija saradnja naučnika i muzejskih stručnjaka sa dijasporom.

¹ Pod punim nazivom Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija.

² SR Jugoslavija je dogovorom svojih republika članica preimenovana 2004. godine u: Srbija i Crna Gora.

³ Stanovništvo koje je napustilo područja Kosova i Metohije, ali je ostalo u Srbiji nalazi se u statusu prognanika. S obzirom da postoje mnoge sličnosti sa izbeglicama, tokom adaptacije na nove uslove života, smatram da je relevantno spomenuti te ljude u kontekstu daljih razmatranja.

Među društvenim naukama koje bi po definiciji trebalo da budu aktivno uključene u sadašnji kulturno-istorijski trenutak, posebno bih istakao etnologiju kao nauku koja sa mnogih strana može da osvetli uzroke sindroma ponašanja nastalih kod pasivnih i aktivnih učesnika indukovanih političkih sukoba i ratova. U ovom trenutku postoje uslovi i da se spomene kompleksna tema kao što je revizija uloge i značaja etnografskih muzeja i zbirki sa prostora bivše SFRJ. Istraživanja i prezentacija rezultata, u novom svetlu, o trezoriranim podacima iz materijalne i nematerijalne baštine tradicionalnih i savremenih zajednica, zahtevali bi obimne pripreme, mnogo vremena i velike timove angažovane u tu svrhu, što bi omogućilo različite nivoe tumačenja podataka. Među inicijalne poteze moglo bi se postaviti rešavanje akutnih problema koji su stvoreni, između ostalog, konfliktima u ličnom i kolektivnom identitetu izbeglica i prognanika. Posebnu pažnju bi zahtevali mnogi od aspekata iz tog domena pa ću se, u nastavku izlaganja, ograničiti na početna zapažanja postavljena u kulturni kontekst.

Kako bismo došli do postavki za buduće razmatranje treba navesti da istraživanja bilo kog tipa koja se tiču kulturnog identiteta etničkih korpusa u bivšoj Jugoslaviji, a šire i na Balkanu, uvažavaju činjenicu da su pripadnici tradicionalnih zajednica na tom prostoru delom stvarali sopstveni socio-kulturni sistem vrednosti u posebnim uslovima, u sastavu imperijalne Austrije, potom Austro-Ugarske, a na drugoj strani imperijalne Turske. U državnim zajednicama imperijalnog tipa-funkcionalno zasnovanim na navodnoj supremaciji određenih društvenih slojeva, a prema etničkoj ili konfesionalnoj pripadnosti – i uloga lokalnih seoskih zajednica u određenim antropogeografskim arealima i njihova saradnja, zasnovane su na *brikolage* elemenata tradicionalne kulture pripadnika raznih konfesija i etničkih zajednica.⁴ Elementi u tradicionalnoj kulturi, prvenstveno u domenu materijalne kulture, koji su zajednički ili naporedo oblikovani, i funkcionalno odgovaraju klimi, tlu, materijalima koji su podobni za obradu, omogućavali su da sličnosti u naviknutoj kulturi stanovanja, ishrani, tradicionalnim privrednim granama, kod pripadnika takvih zajednica učvrste identitet svojevrstnih *habituelnih* matičnih prostora. Upravo takvi elementi i pojave, u uslovima kohabitacije višenacionalnih sredina, predstavljali su živo tkivo koje je dugotrajno, kompleksno i višeslojno, prilagođavalo

⁴ Društveno izdignuti u Austriji i Austro-Ugarskoj su bili Nemci i Madari, potom i drugi pripadnici hrišćanske katoličke veroispovesti, dok su u Turskoj takav povlašćeni status imali pripadnici islamske veroispovesti. Takođe, treba navesti da, na drugoj strani, seoske zajednice već od srednjeg veka imaju izražen korporativni identitet zasnovan prvenstveno na ekonomskom interesu pripadnika zajednice, ali koji deluje u u ostalim elementima tradicionalnog života. N.F. Pavković, Selo kao obredno-religijska zajednica (Balkanski Sloveni), Etnološke sveske I, Beograd 1978., str. 51-53.

svoju kulturnu teksturu prema različitim uticajima.⁵ U uslovima slabe komunikacije od i ka gradovima i tadašnjim kulturnim centrima, međusobna prožimanja i kulturne pozajmice, koje su članovi takvih zajednica negovali i održavali, doprineli su da lokalni identitet često u nekim segmentima preuzme ulogu nacionalnog ili državnog autoriteta. Habituelni identitet se ogleda pogotovu u činjenici da su neki elementi iz domena duhovnog i socijalnog života nastali upravo na osnovu saradnje pripadnika različitih zajednica. Primerom, često se u domaćinstvima gde su deca umirala za kuma uzimao pripadnik druge vere, a saradnja na planu transcendentalnog, božanskog, i samim tim neporecivog autoriteta, u svakom slučaju je adekvatan način na koji su mnoge barijere bivale prevaziđene.

U već učvršćene oblike takvog zajedničkog života, uz uvažavanje različitih sukoba tokom kohabitacije, nastalih zbog različite konfesionalne i etničke pripadnosti, početak XX veka sa sobom je doneo krah imperijalističke politike na Balkanu i formiranje novih država i društvenih sistema. Implicitno je takav tok istorije pospešio značajne transformacije u tradicionalnoj kulturi svih zajednica na Balkanu. Period ubrzanih promena pogotovu nastaje posle završetka Drugog svetskog rata, kada se u okvirima socijalističkog društvenog sistema pospešuje urbanizacija, industrijalizacija i bolja komunikacija selo– grad. Tim putem se stvara, kod značajnog procenta stanovništva, novi identitet kojeg ću nazvati *socijalistički samoupravljač*. Pod socijalističkim samoupravljačem podrazumevam sindrom ponašanja pripadnika brojnih društvenih slojeva u bivšoj SFRJ, a koji je podrazumevao proklamovani ili istinski ateizam, *jugoslovenstvo* kao nacionalni identitet, i socio-ekonomski status delimično industrijalizovanih pripadnika ruralnih sredina, tzv. *jedna noga u opanku, a druga u cipeli*. Pripadnici lokalnih zajednica ka kojima su promene prvenstveno bile usmerene, tokom transformacije ruralnog u urbano, ulogom samoupravljača, delimično su, a negde i potpuno, prekrili svoju etničku i konfesionalnu pripadnost kao stožere ličnog i kolektivnog identiteta.

U toku raspada bivše SFRJ i tokom ratnih godina, mnogi od stanovnika višenacionalnih sredina su bili prinuđeni da napuste svoje habituelne matice i zbog fizičkog opstanka postanu izbeglice. Brojno stanovništvo je izabralo potpunu izolaciju od ratnih strahota i egzistenciju u drugim državama širom sveta. Prema tome, ti ljudi su postali dijaspora u pravom smislu te reči. Međutim, značajno je navesti kako se u najvećem procentu kod izbeglica, kao izbor za

⁵ Primer sela Štrpci i Rača koja se nalaze na granici Srbije i BiH, od kojih su Štrpci bili u sastavu Austro-Ugarske tokom okupacije i aneksije, a Rača do 1912. bila u sastavu Turske, obrnutim primerom govore o uticaju društvenih barijera. Stanovništvo istog porekla i vere, u oba sela, tek u Jugoslaviji je homogenizovalo do tada različite načine života i sistema vrednosti. M. Mandić, Povjest okupacije Bosne i Hercegovine 1878., Zagreb 1910., str. 93; A. Bejtić, Priboj na Limu pod osmanlijskom vlašću 1418-1912., Sarajevo 1945., str. 27-28.

useljavanje, nametnula država u kojoj se nalazi njihova etnička matica. Iako formalno različitog statusa i na takav način diferencirani, pripadnici nove dijaspore i izbeglice, suočavali su se sa sličnim problemima. I jedni i drugi su prolazili kroz proces svojevrzne akulturacije. Susreti s različitim kulturnim kontekstima i sistemima vrednosti su bili deo svakidašnjice migranata ka Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, Srbiji, isto koliko i onih koji su imigrirali u skandinavske države, zapadnu Evropu, ili na druge kontinente. Ovde bih apostrofirao činjenicu da su posebni uslovi života izbeglica, s obzirom da su i u matičnim državama funkcionisali pod stresom koji je tada bio egzistencijalni model kod pasivnih i aktivnih učesnika u ratovima na tlu bivše SFRJ, doprineli da dođe do procentualno značajnog povećanja psihofizičkih oboljenja što je značajno narušavalo njihov psihofizički i korporativni identitet.⁶ Često su izbeglice za mesto boravka birale, ili su drugi za njih izabrali, velike gradove s posebnim identitetom i sistemom vrednosti, lokalne zajednice koje su i same do tada funkcionisale u čvrsto prepletenim međunacionalnim kulturnim obrascima, i naposljetku, zajednice u kojima su konfesionalna i etnička pripadnost isti kao i kod izbeglica, ali je kulturni obrazac bitno drugačiji.⁷ U takvom okruženju je bilo dodatno otežano pronaći repere koji bi omogućili neophodnu rekuperaciju i reintegraciju ličnosti.

Mnogobrojne promene koje su obeležile XX vek, odrazile su se neminovno u stavu kojim se definiše odnos prema tradiciji, kulturi, istoriji, etnicitetu. Napredak u shvatanju suštine očuvanja baštine ni u jednom trenutku nije obezvređio činjenicu da, u bilo kakvom tumačenju, istraživača prozelite ili dobronamernog naučnika, svaki predmet koji je pravilno muzeološki obrađen svojim postojanjem ukazuje na čoveka koji ga je napravio i za koga je napravljen, o čoveku koji ga je koristio, i naposljetku, o kulturi u kojoj je inkorporiran kao materijalni sadržaj. U savremeno, doba očuvanje svedoka o patrijarhalnoj tradicionalnoj kulturi, koja je u procesu urbanizacije i globalizacije podložna rastakanju i u samoj matici, postaje vrlo zahtevan zadatak koji je dodatno otežan na tlu tzv. *zapadnog Balkana*, u vremenu kada su tokom najnovijih ratnih razaranja nestali mnogi materijalni dokazi o tradicionalnom načinu života i sistemu vrednosti. Voljno ili nevoljno su uništeni mnogi predmeti kao svedočanstva prvog reda i dokazi kulturnog identiteta različitih naroda i etničkih grupa. Mnogi informatori, kazivači na terenu, koji su bili u funkciji svojevrzne "baze podataka", nestali su u ratnim dejstvima. Starosna i obrazovna struktura

⁶ Krize u društvu kao psihofizički okidači iniciraju strukturne poremećaje ličnosti i disfunkcionalno socijalno ponašanje. M. Stojanović, *Alternativna medicina – iscelitelji duše*, GEI SANU LIII, Beograd 2005.

⁷ U Srbiji je veliki broj izbeglica obitavao u Beogradu, selima Vojvodine, a s velikim problemima su se suočavali ljudi koji su naseljavani u izbegličke kampove i naselja na jugu i istoku Srbije, na Kosovu i Metohiji.

preostalog stanovništva, koje danas živi u područjima gde je došlo do značajnih pomeranja starosedelačkog stanovništva, ne zadovoljava uslove koji bi u budućnosti omogućili opsežnija istraživanja čiji bi rezultati mogli da zadovolje kriterije za komparativnu interpretaciju dosadašnjih rezultata u etnologiji.

Usled prekida u kulturnoj i međumuzejskoj komunikaciji nastalih tokom ratova na tlu bivše SFRJ, nemam relevantne podatke za široko postavljenu analizu stanja u muzejima. Upravo stoga ću pokušati samo da ukažem na mogući pravac za obimnija istraživanja, a moji zaključci biće zasnovani pretežno na delovanju Etnografskog muzeja u Beogradu. Kao matična institucija za etnografske muzealije i ujedno najstarija specijalizovana institucija tog tipa na tlu Balkana, Etnografski muzej u Beogradu (u nastavku teksta EM), tokom svog trajanja dugog preko jedan vek, postao je mesto gde je sačuvan impozantan broj etnografskih predmeta kao svedoka tradicionalne kulture. S obzirom da je u svim bivšim republikama postojao muzej specijalizovanog ili kompleksnog tipa, a koji je predstavljao matičnu instituciju za određenu teritoriju, smatram da je način rada u EM indikativan i da može biti inspirativan i za ostale muzeje. U ovom osetljivom trenutku za komunikaciju bilo kog tipa, napominjem i da je materijal o kome ću govoriti najčešće vezan za srpski etnički korpus, ali i da su posledice ratnih dejstava slične na svim zaraćenim stranama, pa se muzeološka iskustva mogu upotrebiti u svakom pojedinačnom primeru. U sadašnjem trenutku na radnicima i EM kao instituciji, nalazi se veliko breme odgovornosti za budući rad i osmišljavanje zadataka u skladu s promenjenim uslovima rada.⁸

Prikupljanje budućeg muzejskog materijala u Kneževini Srbiji, započeto je ubrzo po stabilizovanju stamostalne vlasti. U prvom periodu muzejske delatnosti težište u prikupljanju, osim arheološkog, prirodnjačkog, umetničkog, i drugog materijala, predstavljali su predmeti koji bi trebalo da ukazuju na izuzetno bogatstvo narodnog duha u autentičnom okruženju nenačete tradicionalne kulture⁹. Odvajanjem EM od matičnog Narodnog muzeja, početkom XX veka, prenošenjem etnografskog materijala i ustanovljavanjem samostalnih zbirki u EM, nastaje novo poglavlje u muzeološkoj obradi predmeta tradicionalne kulture. Početni impuls za izradu strategije novoosnovanog muzeja, osim sređivanja preuzetih zbirki, predstavljala su ambiciozno postavljena terenska istraživanja koja su započeta od prvih godina samostalnog delovanja EM. Prvi upravnik,

⁸ Činjenica da se na teritoriji Srbije još uvek nalazi oko 900. 000 ljudi koji su formalno ili neformalno u društvenom statusu izbeglica, ili prognanika, govori u prilog budućem radu na redefinisaju uloge EM, a koja bi u svakom slučaju bila zasnovana na dosadašnjem radu. J. Bjeladinović-Jerčić, Etnografski muzej u Beogradu 1901–2001., u: Zbornik Etnografskog muzeja u Beogradu 1901–2001., Beograd 2001, str. 7.

⁹ M. Vlahović, Etnografski muzej NR Srbije, u: Zbornik Etnografskog muzeja u Beogradu 1901–1951., Beograd 1953., str. 13-17.

Sima Trojanović i njegov zamenik Nikola Zega, znalački su sproveli „ekskurzije za nabavku predmeta”, uz obiman otkup na terenu, i time pokazali da je već u pionirskim koracima rad kustosa EM imao pravilan pristup koncipiranju etnološke muzeologije. Neizostavnu potrebu, koja je usloвила potonji rad na sakupljanju zamašnog broja predmeta u Austro-Ugarskoj, pojašnjava pismo S. Trojanovića, od 29. 06. 1898., Andri Đorđeviću, ministru prosvete i crkvenih poslova u Kraljevini Srbiji:

“... to mi je dobro poznato kakvo se bogatstvo (antropološko – etnološki materijal S.T.) u tom pravcu nalazi kod pravoslavnih ...jer sam imao priliku da se uverim..... i u putovanju po Slavoniji, Hrvatskoj, Dalmaciji, i Bosni i Hercegovini.”¹⁰

Dalekovidi S. Trojanović je u ovom pismu objavio, savremenim rečnikom marketinga izraženo, jednu od misija EM koja se, posle celog veka razvoja, pokazala kao neprevaziđena i u novim uslovima postojanja.

Tumačenje etnografskog materijala izuzetno lako se može zaplesti u zamke jednostranog pristupa. Sličnosti mogu biti povod za uopštavanja, razlike se “zatamnjuju”, a rezultati postaju nerelevantni u opštem kontekstu. Kako uspešno izbeći zamke u proučavanju nošnji kao narodnog kostima, svojevrsne uniforme, vrlo često nosiocu neverbalne komunikacije između pripadnika različitih etničkih zajednica u razdobljima mirne koegzistencije prikazala je, primereno događajima s kraja XX veka, viši kustos Vilma Niškanović izložbom *Od curske kape do bošče - Tradicionalna oglavlja Srпкиnja u Bosni i Hercegovini iz zbirke Etnografskog muzeja u Beogradu*. Oglavlja predstavljaju izraziti primer pri prepoznavanju etničke i konfesionalne pripadnosti vlasnika nošnji, zato što različita ženska oglavlja prate sve promene statusa žene, dok, kao pandan oglavljima, u tu svrhu funkcionišu razni oblici kapa kod muškaraca. Značaj prikupljanja primeraka ovog dela nošnje autorka je pokazala i istorijskom distancom zbog činjenice da je, od prvih otkupa početkom XX veka do danas, iz BiH za fundus EM nabavljen 131 predmet koji pripada srpskom kulturnom inventaru, a izložba je ukazala na oglavlja kao pokazatelje u promenama položaja žene u patrijarhalnom društvu kroz različite tipove oglavlja: u skladu sa bračnim statusom - devojčaka, nevestinska; oglavlja udate žene; a potom i gradska i seoska.¹¹ Precizno predstavljene hronološki i po arealima, ornamentima u ukrašavanju, oglavlja su pokazala koliko treba uložiti u proučavanje *differentia specifica* srpskih nošnji prema ostalima, pogotovu što je razlike u nošnjama različitih zajednica koje naseljavaju iste predeone celine, teško uočiti

¹⁰ ASAN BR. 10184/1-2; V. Bižić-Omčikus, Dr. Sima Trojanović-Život i rad, u: Na početku DR Sima Trojanović, Beograd 2002., str. 26-27.

¹¹ V. Niškanović, *Od curske kape do bošče - Tradicionalna oglavlja Srпкиnja u Bosni i Hercegovini iz zbirke Etnografskog muzeja u Beogradu* (Katalog izložbe), Beograd 1999., uvodni deo.

zbog neminovnih sličnosti koje odlikuju delove nošnje određenih areala zbog istorijskog nasleđa, klime, prirodnog okruženja i načina privređivanja koji unifikuje materijale koji se koriste u izradi nošnji.

U ovom trenutku fundus Muzeja, uz predmete koji se nalaze u etnografskim odeljenjima muzeja u Hrvatskoj i BiH, značajno obogaćuje saznanja o istoriji, kulturi, etnografiji srpskog naroda zbog činjenice da među 159.000 hiljada muzealija u EM, od kojih su preko 50.000 etnografski predmeti, i mnogi pripadaju srpskom kulturnom prostoru na tlu bivše SFRJ, Balkana, jugoistočne Evrope.¹² Fragmenti kulture, koji postoje u svim muzejima koji čuvaju srpski materijal, uporednom analizom i dopunjavanjem muzeološki obrađenih predmeta, omogućili bi ponovno sklapanje mozaika srpskog kulturnog identiteta. U poslednjoj deceniji XX veka mnoga od raseljenih lica su poklonila, ili ponudila na otkup, predmete tradicionalne kulture sa područja gde su živeli pre rata. Značajno obogativši muzejske zbirke ti predmeti su delom bili inicijativni momenat za obimne poduhvate u izložbenoj i izdavačkoj delatnosti EM, koji su potom realizovani u okviru studijske izložbe *Tradicionalna kultura Srba u Srpskoj Krajini i u Hrvatskoj* i stalne izložbene postavke *Narodna kultura Srba u XIX i XX veku*¹³, kojom je obeležena stogodišnjica rada. S obzirom da je i na prvoj stalnoj postavci EM bilo izloženo 59 nošnji iz svih srpskih zemalja¹⁴, vredno je navesti da su i u okviru ovih dvaju izložbi prikazani kompleti srpskih nošnji iz svih krajeva Hrvatske i BiH. U izlaganju govorim o predmetima koji čine delove ili kompletne nošnji, zbog već navedenog stava da upravo oni svojim specifičnostima dovoljno argumentuju postojanje srpskog etnosa u određenim arealima. Naprimer, sa prostora koji trenutno pripada Federaciji BiH, u muzeju se čuvaju kompleti srpskih nošnji iz Drvara, Kupresa, Livanjskog polja, Mostara, Blagaja, Sarajeva i Sarajevskog Polja. Treba istaći i da je o predmetima koji pripadaju kolekcijama nošnji koje se odnose na teritoriju zapadnog Srema, Baranje i Slavonije u Hrvatskoj, viši kustos u EM, Vera Šarac Momčilović, objavila zapažen članak.¹⁵

Budući da bilo koji od predmeta u inventaru materijalne kulture jednog naroda predstavlja i materijalizovani izraz misaonih procesa u pojedincu, potom zajednici kao nosiocu kolektivnog nesvesnog, treba posmatrati oblikovanje, ornament, pa i sam materijal od koga je predmet napravljen, kao izraz simboličkog

¹² Tačan broj predmeta srpskogt porekla koji potiču sa teritorija van Srbije trenutno nije moguće navesti zbog teškoća u pretraživanju Centralnog registra Muzejskog informacionog sistema koji je u upotrebi u EM, J. Bjeladinović-Jerčić, nav.djelo, str. 7.

¹³ *Tradicionalna kultura Srba u Srpskoj Krajini i u Hrvatskoj* (katalog izložbe), Beograd 2000.; *Narodna kultura Srba u XIX i XX veku* (Katalog izložbe), Beograd 2003.

¹⁴ Isto, 12.

¹⁵ V. Šarac Momčilović, *Nošnje Srba u Baranji, istočnoj Slavoniji i zapadnom Sremu*, u: *Srbi u Istočnoj Hrvatskoj*, Osjek 2003., str. 165-172.

kôda koji govori o nematerijalnoj, duhovnoj baštini zajednice i jedinke kao stvaraoca. Korelacije između predmeta materijalne kulture koji se, po definiciji čuvaju kao muzealije, i elemenata duhovne kulture koji su muzička tradicija i folklor, može se sagledati i na primeru gajdi koje su izložene u ekspoziciji stalne postavke EM, u vitrini koja predstavlja areal Slavonije i Baranje. Gajde su opipljiv predmet i kao takve verodostojan svedok postojanja gajdaške tradicije Srba u Hrvatskoj, ali su u različitim dosadašnjim interpretacijama najčešće uvrštavane u hrvatski kulturni inventar, pa, prema tome, i muzika izvođena na njima pripada hrvatskoj muzičkoj tradiciji. Na međunarodnom naučnom skupu *Srbi u istočnoj Hrvatskoj*, održanom u 2002. godini, etnomuzikolog Danka Lajić Mihajlović, iznela je relevantne podatke koji govore upravo o tome da su gajde deo inventara srpskog korpusa u Hrvatskoj, barem ravnopravno sa hrvatskim, ukoliko ne i kao element koji su upravo srpski doseljenici, graničari, uneli na novi prostor gde su se vekovima održali.¹⁶ Takva istraživanja idu u prilog savremenom pristupu etnografskoj muzeologiji i inkorporiranju muzeološke obrade predmeta koji postaju integralni element procesa u nastanku *nematerijalne baštine* koja je na 32. generalnoj konferenciji, kada je UNESCO usvojio *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*, etablirana kao jedan od prioriteta u očuvanju svetske prirodne i kulturne baštine.¹⁷ U ovom trenutku Republika Hrvatska u svom *Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara* proglašenom prema *Odluci o proglašenju Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara...*¹⁸, već je uvrstila: "nematerijalna kulturna dobra kao što su jezik, dijalekti, govor, te usmena književnost svih vrsta, potom, folklorno stvaralaštvo u području glazbe, plesa, predaje, igara, obreda, običaja kao i druge tradicionalne pučke vrednote, itd."¹⁹, u kulturna dobra.

Osim predmeta materijalne kulture u EM je postojala, već u prvoj trećini XX veka, oformljena zbirka melodija koja je, po nastavku rada na celovitom etničkom prostoru koje su Srbi naseljavali, prerasla 1925/26. godine u *Odeljenje za muzički folklor*. Celokupan fond ovog Odeljenja, zapisi 1.440 melodija iz cele Kraljevine Jugoslavije, izmešten je iz EM i ustupljen 1963. godine Muzikološkom institutu SANU. Potreba za beleženjem i čuvanjem nematerijalnih kulturnih dobara, u koje spadaju muzički i koreološki zapisi, ali i običajna

¹⁶ D. Lajić Mihajlović, Gajdaška tradicija Srba u Hrvatskoj, u: *Srbi u istočnoj Hrvatskoj*, Osijek 2003., str. 173-176.

¹⁷ U srpskom jeziku do sada nije standardizovan izraz koji bi se koristio u značenju intangible heritage pa koristim izraz nematerijalna baština koji je preuzet iz svakodnevnog govora.

¹⁸ Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, prema: Odluka o proglašenju Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, br. 01-081-99-1280/2, Zagreb, 25. lipnja 1999.

¹⁹ Isto, čl. 9.

praksa, duhovna kultura s pripadajućim ritualima i magijskom praksom, danas ponovo dobija svoje mesto u skladu sa savremenim trendom očuvanja narodnih igara i pesama. U EM se može govoriti o začetku procesa formiranja, na inicijativu kustosa Miroslava Mitrovića, Zbirke za zaštitu tradicionalnih igara. Kao i u prethodnom periodu sa početka XX veka, Zbirka bi bila osnov za potonje oblikovanje posebnog Odeljenja²⁰ koje bi se bavilo sakupljanjem takvih tragova kulturnog identiteta.

Izloženi rezultati malog istraživanja o razlozima za, o potencijalu, i o mogućim načinima prevazilaženja trenutnog teškog stanja u etnološkoj muzeološkoj delatnosti i međumuzejskoj saradnji, trebalo bi da ukažu bar na neke od mogućih puteva obnavljanja saradnje. U teškim posleratnim vremenima, kada je razjedninjen kulturni prostor kojeg su nekad povezivale mnoge spona, treba pogotovu ukazivati na činjenice koje govore i o kulturnim razlikama i o sličnostima. U vremenu globalizacije to može biti put ka zajedničkom sadržaocu koji bi održao lični i kolektivni identitet pripadnika različitih zajednica.

²⁰ Dosadašnji rad stručnjaka obavljao se u Odeljenju za proučavanje narodne kulture i Odeljenju za dokumentaciju.